

DRUHÝ ŽIVOT JOSEFA JUNGMANNA V NĚMECKOJAZYČNÝCH PERIODICÍCH Z ČESKÝCH ZEMÍ (1847–1878)

Ladislav Futtera (Liberec)

The Second Life of Josef Jungmann in German-Language Periodicals from the Czech Lands (1847–1878)

Abstract: The paper deals with the representations of Josef Jungmann in German-language periodicals published in the Czech lands between the philologist's death and the unveiling of his monument in Prague. The selected periodicals represent diverse political positions. They include i.a. the official *Prager Zeitung*, Rudolf Glaser's patriotic magazine *Ost und West*, the conservative-liberal *Bohemia*, David Kuh's liberal but more explicitly nationalistic *Tagesbote aus Böhmen*, as well as *Politik*, a German-language journal published by the Czech National Party. The paper examines the changes in the meanings associated with Jungmann depending on the nationalisation of society, the intensifying Czech-German national conflict, and the formation of the political press in the 1860s.

Keywords: commemoration – Czech-German relations – journalism – Josef Jungmann – nationalism

„Slyšte! Slyšte!! Co vydavatel vídeňského časopisu Hans Jörgel von Gumpoldskirchen, p. t. pan Ant. Langer [...] píše. V překladu z vídeňské němčiny vypadá článek takto:

„– – – Utrhna se zaletěl jsem až do Královéhradce v Čechách, kde by se Schillerova slavnost bezmála byla, vypálenou¹ stala, kdyby gymnasisté a důstojníci nebyli divadlo navštívili. Druhého dne odbývala se slavnost Jungmannova, a divadlo bylo naplněno. Čím je Jungmann? – čím byl Jungmann? – rádným člověkem, důkladným mluvozpytcem a výtečným Slavjaninem. Kterak ale možno jej po bok aneb i nad Schillera stavět, to nechápe, leč jen Králové-Hradečan. Všechna úcta čilému, v umění, vědách i průmyslu výtečnému národu českému, avšak nikdy ještě nebyl cizinci tak snižen, jako se stalo hloupostí královéhradeckých hranáčů. Vůbec je vynášení proslulých mužů, jež živá duše nezná, směšné. Schiller náleží celému světu – a že byl Němec, naplňuje nás hrdostí, a činí nás šťastnými – proč medle má i nějaký český, maďarský, valašský Schiller býti? Probůh, zanechte přece

už jednou blbého blouznění o národnost! Genius člověčenstva nesluje národnost, nýbrž – humanita.“²

Dle *Humoristických listů*, jejichž redakce v prosinci 1859 upozornila na článek z rovněž humoristického vídeňského časopisu, vcelku věrně jej přeložila² a doplnila více i méně vtipnými glosami, by vydavatel Langer za toto „blouznění“ o univerzální humanitě a provinčnosti Josefa Jungmanna, zasluhoval „něčím za ucho“.³

Jedna z mnoha epištol fiktivního Vídeňana Hanse Jörgela, z nichž Langerovo periodikum sestávalo, a následná jízlivá reakce *Humoristických listů* jsou dokladem doposud v podstatě opomíjené reflexe Jungmannova odkazu v německojazyčném periodickém tisku, jež se přitom – nepřekvapivě – mohly dostávat a také dostávaly do přímého konfliktu s konstitutivními znaky druhého života Josefa Jungmanna v českojazyčném prostředí. Marek Nekula ve svém výzkumu věnovanému konstruktů Slavína a kultuře kolektivního vzpomínání v 19. století v Čechách analyzoval Jungmannův

¹ ANONYM 1859–1860, s. 80.

² „I bin losgerissen und bis nach Königgrätz in Böhmen g'flogen, wo die Schillerfeier abbrennt wär, wenn nit die Gymnasialschüler und Offiziere in's Theater gangen wären. Am andern Tag hat man eine Jungmann-Feier veranstaltet und das Theater war voll. Wer is Jungmann? – wer war Jungmann? – ein braver Mann, ein tüchtiger Sprachforscher und ausgeszeichneter Slavist. Wie man ihn aber neben und über Schiller stellen kann, das zu begreifen gehört ein Königgrätzer dazu. Achtung vor der wackern, in Kunst, Wissen und Gewerben ausgezeichneten Nation der Czechen, aber nie is sie von Fremden ärger herabgesetzt worden, als es durch die Dummheit dieser Königgrätzer-Quadrat-Köpfe geschehen is. Ueberhaupt is das Hervorkramen von berühmten Männern, die kein Mensch kennt, eine Lächerlichkeit. Schiller gehört der ganzen Welt, – daß er ein Deutscher war, macht uns stolz und glücklich – warum will man denn auf einmal auch ein böhmischen, ungarischen, wallachischen Schiller haben? ¶ Laßt doch um Gotteswillen diese albernen Nationalitäts-Schwindeleien! Der Genius der Menschheit heißt nicht Nationalität, sondern – Humanität“ (LANGER 1859, s. 15–16). Humoristický časopis zjevně vycházel ze zprávy otištěné vídeňským deníkem *Presse* (ANONYM 1859c, s. [1]).

³ ANONYM 1859–1860, s. 80.

pohřeb roku 1847 a odhalení pražského pomníku roku 1878 mj. s pomocí zpráv v pražském periodiku *Bohemia*, u nichž konstatoval významové posuny a nuance ve srovnání s referáty v českých periodících.⁴

Tato studie se zabývá stejným časovým obdobím mezi Jungmannovým úmrtím, jež stojí na počátku „transformace konkrétní, o národ zasloužilé osobnosti v národní symbol“,⁵ a odhalením jeho pomníku v centru Prahy, který lze chápat jako určitou petrifikaci tohoto národního symbolu a významů, jež do něj byly uloženy. Nadto prvotní nápady na zřízení pomníku „tichého génia“ se objevily ihned v listopadu 1847.⁶

Příspěvek vychází z širší pramenné základny německojazyčných periodik vydávaných v českých zemích:⁷ po celé sledované období vycházely v Praze *Bohemia* (1828–1938) a *Prager Zeitung* (1825–1919), pouze jeho část pak pokrývají rovněž pražský *Ost und West* (1837–1848), *Tagesbote aus Böhmen* (1852–1879), *Politik* (1862–1907) a *Prager Tagblatt* (1877–1939), brněnská *Moravia* (1838–1848) a *Brünner Zeitung* (1848–1921). Tato periodika reprezentují pestré škálu politických pozic od úředních *Prager Zeitung*, zemsky patrioticky orientovaných *Ost und West* Rudolfa Glasera přes konzervativně-liberální *Bohemii* a rovněž liberálního, avšak jednoznačněji nacionálně traktovaného *Tagesbote aus Böhmen* Davida Kuha až po staročeskou *Politik*, oslovující příslušníky měšťanské společnosti, kteří přijali českou národní identitu, avšak nadále byli zvyklí číst a abstraktně uvažovat v němčině.⁸

Pod vlivem vnějších společenských a politických událostí počínaje revolucí roku 1848 se pozice redakcí jednotlivých periodik vycházejících v delším časovém úseku

vyvíjela. Zvláště vydávání deníku *Politik*, jenž odčerpával *Bohemii* a *Tagesbote aus Böhmen* čtenáře souznící s českým nacionálním programem, umožnil redakcím těchto periodik stávající liberální pozici jednoznačněji ztotožnit s německým nacionalismem a zaujmout konfrontační postoj vůči českému nacionálnímu hnutí.⁹ Cílem studie je podat na základě této pramenné rešerše sémiotickou analýzu znaků, z nichž se v německojazyčných periodících v dané době skládal Jungmannův obraz. Její první část je založena na nekrologích a dalších textech vydaných bezprostředně po Jungmannově úmrtí na sklonku roku 1847, jejichž autoři se jako první pokusili sumarizovat filologův odkaz. V následující části jsou na příkladu vybraných reprezentativních novinových článků, publikovaných zpravidla u příležitosti významných aktů,¹⁰ sledovány pozdější modifikace Jungmannovy posmrtné reprezentace a nové znaky, které se v průběhu tří desetiletí podílely na jejím konstruování.

Vlastenec, nebo nacionál? (1847)

Jaké momenty a témata rezonovaly bezprostředně po filologově smrti? Při pročítání jednotlivých nekrologů lze stěží přehlédnout množství prostorů – konkrétních i abstraktních –, do jejichž rámce byl Jungmann i se svým dílem zasazován. Ty se zčásti kryjí s mnohostí vzájemně se překrývajících národních identit – připomeňme, že Jiří Kořalka pro české země kolem roku 1848 konstatoval pět různých modelů národní identity: „rakušanství“, „velkoněmectví“, „slovanství“, „bohemismus“ a „češství“.¹¹

Není jistě překvapením, že v *Ost und West*, hlásícím se k tradičnímu, ale již slábnoucímu diskursu zemského

⁴ V Jungmannově nekrologu v *Bohemii* se tak „na rozdíl od nekrologů českých připomíná fakt, že se Jungmann v berounské škole naučil německy, zatímco Jungmannův atribut v podobě Slovníku zavinitého ve vavřínovém věnci i „pravočeská“ symbolika jsou u popisu pohřebního průvodu pomínuty“ (NEKULA 2017, s. 261). V případě odhalení pomníku *Bohemia* přehlížela českou národní symboliku ve slavnostní výzdobě pražských ulic. Nekula rovněž upozornil, že liberecké *Reichenberger Zeitung*, regionální, ale v kontextu českoněmecké žurnalistiky vlivné periodikum, slavnost zcela ignorovalo (NEKULA 2017, s. 351–352). Starší práce, které si obou komemoračních festivů všimaly, německojazyčná periodika nevyužily (HOJDA – POKORNÝ 1996, s. 54–64; RAK 2001; POKORNÝ 2013, s. 17–20).

⁵ NEKULA 2017, s. 264.

⁶ HOJDA – POKORNÝ 1996, s. 54.

⁷ Jak přitom dokládá v úvodu citovaná konfrontace Schillerovy a Jungmannovy oslavy v Hradci Králové rozdmýchaná na stránkách vídeňských tiskovin, je zjevné, že další výzkum vyžaduje též druhý život Josefa Jungmanna v periodících habsburské monarchie mimo rámec českých zemí v čele se sídelním městem. Díky rozsáhlému bibliografickému projektu Rakouské akademie věd *Die böhmischen Länder in den Wiener Zeitschriften und Almanachen des Vormärz* (České země ve vídeňských časopisech a almanaších doby předbřeznové) jsou zachyceny alespoň Jungmannovy nekrology ve vídeňském tisku (MARINELLI-KÖNIG 2013, s. 573–576).

⁸ Přehled německého periodického tisku z českých zemí souhrnně zpracoval PRZEDAK 1904, s. 155–171, 182–188, 192–199; nejnověji základní přehled podávají HÖHNE – KÖPPOVÁ 2022, s. 163–165; na vybraná pražská periodika se omezuje VESELÁ 2020, s. 167–169, 374–375. K jednotlivým periodikům srov. PEŘINA 2006; PETRBOK 2011; VELEK 2016.

⁹ VELEK 2016, s. 211–212.

¹⁰ Dilčí materiálové sondy se zaměřují na období bezprostředně následující po Jungmannově úmrtí (14. 11. 1847), na výroční dny Jungmannova narození (16. 7.) a smrti (14. 11.), období vydání série článků *Handschriftliche Lügen und Paläographische Wahrheiten* (Rukopisové lži a paleografické pravdy) v *Tagesbote aus Böhmen*, tematizujících (ne)pravost *Rukopisů královédvorského a zelenohorského*, a následující soudní spor Václava Hanky proti Davidu Kuhovi (říjen 1858 – srpen 1859), slavnost ve prospěch stavby pražského Jungmannova pomníku ve Stavovském divadle (21. 4. 1861), položení základního kamene tohoto pomníku (13. 7. 1873) a jeho slavnostní odhalení (15. 5. 1878). Kromě zmíněných cílených sond využil autor možnosti vyhledávání v digitálních databázích Národní digitální knihovny a ANNO (Austrian Newspaper Online). Toto vyhledávání upozornilo mj. na tematizování Josefa Jungmanna v kontextu oslav 100. výročí narození Friedricha Schillera (10. 11. 1859). Na rozdíl od práce Marka Nekuly není předmětem výzkumu samotný průběh vzpomínkových akcí, k nimž se vztahuje podstatná část rešeršovaných článků, respektive způsob, jakým se o nich referuje, nýbrž charakteristiky samotného Josefa Jungmanna (NEKULA 2017, s. 258–266, 346–357).

¹¹ KOŘALKA 1996. Pro středoevropský prostor jako celek Kořalka tyto modely modifikoval a pracoval s představou „dynastického státního patriotismu“ („dynastischer Staatspatriotismus“), „šlechtického zemského patriotismu“ („adeliger Landespatriotismus“), „francouzského revolučně-politického pojmu národa“ („der französische revolutionär-politische Nationsbegriff“), „romantického pojmu lidu“ („der romantische Volksbegriff“) a opozice integračního všenněmeckého hnutí a národních hnutí jejich sousedů („die deutsche Einigungsbewegung und die nationalen Bestrebungen der Nachbarn“) (KOŘALKA 2018b).

patriotismu (bohemismu),¹² byl Jungmann jednoznačně zmiňován v souvislosti s pojmem „*vlast*“. Motivací k jeho „*neúnavné práci*“ měla být výhradně snaha „*prospět vlasti*“. Rovněž úvahy o budoucím filologově pomníku, k nimž se časopis nebyvale zevrubně vyjádřil,¹³ měly být vedeny toliko ohledem na to, jak „*s vděčností uctít Jungmannovy zásluhy o vlast*“.¹⁴

S představou vlasti operovala i *Bohemia*, jež posmrtnou vzpomínku vydala nejrychleji, již 16. listopadu. V představě šíření „*bolestného výkřiku*“ nad ztrátou tak vynikající osobnosti, jenž se šíří z Prahy „*až do marek*“, tedy okrajových, pohraničních oblastí „*naší vlasti*“, zřetelně implikovala Jungmannův význam jak pro (etnické) Čechy, tak české Němce, kteří právě v těchto „*markách*“ tvořili výraznou většinu obyvatelstva.¹⁵

Z hlediska konstrukce prostoru byl jednoznačně nejproduktivnější rozsáhlý nekrolog¹⁶ v *Prager Zeitung*. Vycházel na pokračování a v explicitní polemice s *Bohemii*, přičemž Jungmannův význam neomezoval na „*celé Čechy*“, respektive „*všechny kouty vlasti*“, ale rozšířil jej na celou Slávii,¹⁷ stát (tedy habsburskou monarchii), který si Jungmannových zásluh vážil a oceňoval je,¹⁸ a v postupně gradovaném líčení nakonec jeho sláva dosahovala evropské úrovně.¹⁹

Ačkoliv text v *Prager Zeitung* na několika místech neousledně reagoval na nekrolog v *Bohemii*, v jednom momentu se obě vzpomínky na Jungmanna shodovaly. Vzdor jisté konkurenci s prostorově pojímanou představou vlasti byl Jungmann jednoznačně ztotožněn s kategorií národa definovaného na etnickém a jazykovém základě. Oba autoři

nekrologů ovšem psali z odlišné perspektivy. Zatímco vzpomínka v *Prager Zeitung* byla psána z perspektivy příslušníka českého národa, nazývaného „*die Nation*“ (a nikoliv vlasti, jako tomu bylo v konstrukci *Ost und West*), jehož prospěch ležel Jungmannovi především na srdci,²⁰ referent v *Bohemii* zaujal pozici vnějšího pozorovatele, jenž podává zprávu o tom, čím byl Jungmann svému lidu (zde bylo užito pojmu „*das Volk*“ ve smyslu etnikum, nikoliv však vnitřně propracované národní společenství), do jehož řad se však sám nepočítal.²¹ Toto provázání s národním hnutím – z perspektivy *Prager Zeitung* označené za centrální – bylo ovšem v referátu v *Bohemii* rovnou nivelizováno upozorněním na univerzálně platné hodnoty jako „*bratrství*“ a „*nejušlechtilejší humanismus*“, které měl zvěčnělý Jungmann zastávat.²²

Zajímavým způsobem se ke vztahu Jungmanna a českého národa, respektive českého národního hnutí vyjádřil i *Ost und West*, nikoliv však v úvahách o zřízení Jungmannova pomníku, nýbrž v příležitostné básni *Am Grabe Joseph Jungmanns* (U hrobu Josefa Jungmanna). V ní se lyrický subjekt stylizoval jako Němec, z jehož „*německého srdce prýští tiché slzy*“, které se na filologově hrobě „*mísí se slzami Čechů*“. Báseň ústila v exaltovanou vizi (národní) jednoty, k níž měl směřovat i Jungmannův příklad. Text však nabízí ambivalentní čtení: lyrický subjekt zřetelně věří v jednotu Čechů a Němců (ale současně si uvědomuje existující rozpory mezi oběma etniky), závěrečné dvouverší („*Jen z jednoty, jak jsi ukázal, / může vzejít něco velkého*“) je ale možné chápat jako ocenění Jungmannových zásluh o sjednocení (pouze) Čechů, na něž by nyní měla navázat kýžená

¹²Steffen Hühne bohemismus definoval jako diskurs, jenž navazoval na starší koncept osvětského vlastenectví shodnou představou vlasti, ztotožněnou se zemí, respektoval však již definování národa na základě etnickém a jazykovém, přičemž se ale snažil překonávat konfliktní pole mezi Čechy a českými Němci ve prospěch nadnárodní perspektivy (HÜHNE 2000, s. 18). Jiří Kořalka již dříve doložil, že bohemismus kolem revoluce 1848 vyústil ve dvojí, ve svém důsledku protichůdné pojetí u nacionalizujících se táborů liberálních patriotů, zdůrazňujících buď příslušnost českých zemí k německému kulturnímu okruhu (např. u Franze Schuselky), nebo nárok na hegemonii českého národního hnutí (u Františka Palackého) (KOŘALKA 1996, s. 42–48).

¹³ANONYM 1847h.

¹⁴„*Offenbar kann bei dem Bau eines Monuments oder eines sonstigen Denkmals zum Andenken an Jungmann die Absicht nur dahin gehen, die Verdienste Jungmanns um das Vaterland dankbar zu ehren. Wer nun die Persönlichkeit des dahin geschiedenen, anspruchslosen, bescheidenen und doch so allgemein geehrten Gelehrten näher kannte, wird gewiß beistimmen, daß J. in seinem Leben nach einer öffentlichen Auszeichnung, nach äußerem Prunk und Glanz nie geizig habe, daß derselbe nur im stillen immer Gutes gewirkt und daß sein rastlos thätiges Streben nur dahin gerichtet war, dem Vaterlande zu nützen*“ (NEKOLA 1847, s. 606). Anton/Antonín Nekola, lékař na fürstenberském panství Nižbor a berounský městský fyzikus (ZELINKA 1882, s. 114), ve svém článku nakonec vyjádřil skepsi vůči zřizování „*mramorových a železných monumentů*“, které zničí „*když ne dříve lidská svévole, tedy jistě zub času*“ („*Monumente von Marmor und Eisen zerstört – wenn nicht früher der Muthwille der Menschen – doch gewiß der Zahn der Zeit*“) (NEKOLA 1847, s. 606–607.), a navrhnul zřídit na Jungmannovu počest v Hudčicích nemocnici (HOJDA – POKORNÝ 1996, s. 55).

¹⁵„*Dieser Wehruf wird bis zu den Marken unseres Vaterlandes reichen und tausend Herzen mit dem tiefsten, wahrsten Schmerz erfüllen*“ (ANONYM 1847b).

¹⁶Na „*uznalou*“ vzpomínku na Jungmanna v *Prager Zeitung* v kontrastu s výrazně stručnějším nekrologem v *Pražských novinách*, české mutaci úředního listu, upozornil SAK 2007, s. 106. Třidilný nekrolog byl navíc přerušen obsáhlou reportáží z Jungmannova pohřbu (ANONYM 1847e).

¹⁷„*Nicht blos ‚alle Marken des Vaterlandes‘, sondern ganz Slavien erfüllt mit ängstlicher Trauer mit tausendfach gefülltem Schmerz, sie schreckliche Botschaft: ‚Jungmann ist todt! – [...] Dieses so heilvolle Wirken Jungmann’s muß denn aber auch dankbar sein theures Böhmen anerkennen, – ja segnen soll ihn die Gegenwart, die Nachwelt! –*“ (ANONYM 1847d, s. 1359).

¹⁸„*Nun kommen wir zur Würdigung und Anerkennung seines Wirkens von Seite des Staates und der Nation selbst*“ (ANONYM 1847d, s. 1360).

¹⁹„*Möge den auch diese Angabe seiner Würden einen Beweis abgeben, daß Jungmann’s Ruhm ein europäischer geworden*“ (ANONYM 1847d, s. 1413).

²⁰„*Der ‚stille Genius‘ der Czechen wachend und betend das Heil seiner Nation beförderte, der einer Idee sein ganzes Leben und eine fünfzigjährige rastlose Wirksamkeit widmete*“ (ANONYM 1847d, s. 1359).

²¹„*Was Jungmann seinem Volke gewesen war, das weiß ein Jeder, der erste wie der letzte. Man gab ihm die liebevollsten Namen, man nannte ihn den Patriarchen, den stillen Genius, den Vater seines Volkes*“ (ANONYM 1847b).

²²„*Jeder Geist, der seiner Kräfte Maß ein langes Leben hindurch dem einzigen Ziel, der Emporhebung seiner Brüder unermüdet zu opfern im Stande ist, muß uns mit Bewunderung erfüllen, aber wo diese schöne Begeisterung sich in dem edelsten Humanismus verklärt, wo jeder Schritt nach vorwärts von dem Schlage des lebenswürdigsten Herzens begleitet wird, da tritt uns eine Natur entgegen, die wir nicht blos achten und bewundern, sondern liebend verehren müssen*“ (ANONYM 1847b).

svornost Čechů a Němců.²³

Ač jednotlivá periodika přisuzovala českému nacionálnímu diskursu v Jungmannově díle různorodou míru významu, jednoznačně se shodovala ve filologově zakladatelské pozici vůči novočeské kultuře, nanejvýše literatuře. – Jak *Prager Zeitung*, tak brněnská *Moravia* od Jungmanna odvozovaly další vývoj literárního života (prý také „každý, kdo v něm něco znamená, je Jungmannův žák“).²⁴ *Bohemia* neproblematicky přijala primordialistický příběh o „vzkříšení“ českého národa,²⁵ když to měl být právě Jungmann, z „jehož rukou padalo první sémě do čerstvé brázdy“. Jeho život se pak uzavřel „v krásné naději, že jeho buditelský hlas neoněmí, ale že ochránci krásného národního pokladu zůstanou bděti“.²⁶

„Génius“, nebo „diletant“?

Jak se tyto různorodé potenciály vzpomínání na Jungmanna rozvíjely v následujících třiceti letech, poznamenaných revolucí, neoabsolutismem, obnovením ústavnosti, a tedy eminentní politizací společnosti a tisku?²⁷ Z dílčích novinových zmínek je možné v návaznosti na úvahy Johanna Wolfganga Goetha a Friedricha Schillera vyabstrahovat dichotomii pojmů „génius“, respektive „diletant“. Zvláště Goethe upozorňoval – vedle slabin a rizik – na užitečnost diletantismu coby předstupně umělecké (i vědecké) práce. Diletant dle něj není umělec, nemá schopnost samostatného, originálního řešení problému, jež je naopak vlastní géniovi, dokáže se však díky technicky zvládnuté nápodobě skutečné umělecké tvorbě přiblížit a díky tomu tak přispívá k její širší recepci.²⁸

Goethovy a Schillerovy úvahy z roku 1799, vydané z podstatné části roku 1833,²⁹ byly v polovině 19. století obecně známy, není tedy nijak překvapivé, že se v souvislosti s Jungmannem objevovaly explicitní i implicitní narážky právě na teze obou velikánů německé literatury. Již

zmíněný nekrolog v *Prager Zeitung* tak vyzdvihoval samostatnost Jungmannova filologického bádání, jenž měl být coby „samouk“ nezávislý na cizích vzorech: „Je v tom také něco opravdu velkého, když uvážíme nesmírný význam toho, co dokázal.“³⁰ Podstatně mladší úvaha ve staročeské *Politik* z roku 1878, jež se zabývala Jungmannovými uměleckými překlady a samostatnými básnickými pokusy, sice připouštěla, že jej nelze pokládat za poetu, ale že právě na něj platí Schillerův bonmot: „Genialita znamená píli.“³¹

S pomocí odkazů na Schillera však bylo možné zdůvodnit též Jungmannův diletantismus. K tomu mířila přednáška pedagoga a sběratele lidové slovesnosti Josefa Virgila Grohmanna,³² přednesená u příležitosti pražských oslav Schillerova jubilea roku 1859 a shrnutá na stránkách *Tagesbote aus Böhmen*.³³ Grohmann se v ní zamýšlel nad vlivem Schillerovy poezie na (neněmecké) národní filologie. V jeho konstrukci Jungmann společně s dalšími čelnými představiteli novočeské básnické školy uváděl schillerovské postupy do české poezie. Výsledkem tak bylo konstatování, že „česká poezie počátku 19. století, bez ohledu na její vlastenecké zaměření, nesla ve formě a obsahu tvářnost Schillerovy múzy“.³⁴ V důsledku tak vlastně byla nesamostatná, odvozená od cizího vzoru.

Velmi podobná myšlenka, ovšem vůči Jungmannovi podstatně uznalejší, byla formulována téměř o dvě dekády později, v souvislosti s odhalením pražského pomníku roku 1878, na stránkách *Prager Tagblattu*. Na rozdíl od „samouka“, zmiňovaného v *Prager Zeitung* roku 1847, byl Jungmann v tomto pojetí pevně spjat s německou kulturou, odkud čerpal podněty pro své filologické dílo, z něhož si hlavní ocenění vysloužil *Česko-německý slovník*. To bylo dáno do kontextu s pracemi německé lingvistiky, zejména s rozsáhlým dílem bratrů Jacoba a Wilhelma Grimmů. Jungmann však nadto figuroval v roli zprostředkovatele mezi německou a českou kulturou, jenž dokonale ovládá lexikum obou jazyků a je faktickým zakladatelem novočeské

²³ „Nimm diese stillen Thränen hin, / Die einer deutschen Brust entspringen, / Die liebend sich auf deinem Grab / Mit Čechenthänen eng umschlingen. // O mög' aus diesem herben Than / Die Blume Einheit doch erstehen: Die Einheit nur, Du hast's gezeigt, / Kann Großes zu Tage geben“ (ANONYM 1847c).

²⁴ „Denn wol alle die Besseren der jetzigen Czechischen Literarwelt sind mittelbar oder unmittelbar dessen Schüler“ (ANONYM 1847d, s. 1360). *Moravia* v uvození reportáže z Jungmannova pohřbu, převzaté z pražské *Bohémie*, z řady Jungmannových přízvisek zdůraznila „praotce [patriarchu] české literatury“ („der Altvater der českischen Literatur“) (ANONYM 1847g, s. 559).

²⁵ HROCH 2011, s. 18; NEKULA 2017, s. 23–24.

²⁶ „Aus seiner Hand fiel der erste Same in die frisch gebrochene Furche und sein greises Auge freute sich der gedeihenden grünen Saat. Er starb mit der schönen Hoffnung, daß sein Weckerruf nicht verstummen, sondern die Hüter des schönen Volksschatzes wach erhalten werden“ (ANONYM 1847b). Motiv „sémě“, z něhož by měl vzejít „silný, plodný a požehnaný strom“ („Aber der Same, den er gesät, er ist aufgegangen, und möge zum starken, frucht- und segensreichen Baume gedeihen.“) opakovala též reportáž z pohřbu (ANONYM 1847f).

²⁷ HLAVÁČKA 2014, s. 373–388; ŠTAIF 2020, s. 123–236.

²⁸ FLEMING 2008, s. 76–119; PLUMPE 2011.

²⁹ GOETHE 1833, s. 255–285.

³⁰ „Er ist also als Philolog ein Autodidakt im wahrsten Sinne. [...] Auch darin liegt wol, wenn wir die ungemeine Bedeutung des Geleisteten erwägen, etwas wahrhaft Große“ (ANONYM 1847d, s. 1427).

³¹ „Er war kein Dichter, aber treffender als sonst an Jemandem bewahrheitete sich an ihm Schiller's Wort: ‚Genie ist Fleiß‘“ (JEŘÁBEK 1878, s. [2]).

³² V pozdějších letech se kromě politické kariéry mezi německými liberály významně angažoval ve Spolku pro dějiny Němců v Čechách (Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen), založeného roku 1862 (NEUMÜLLER 1986, s. 182–183).

³³ Pražské Schillerovy slavnosti, tradičně vykládané jako jeden z posledních příkladů spolupráce českých a německých umělců z českých zemí, nejnověji kriticky analyzovala ŠIMŮNKOVÁ 2016. Pouliční kontroverze mezi pražskými studenty, kdy Češi reagovali na uctívání Schillera v duchu německého nacionalismu provoláváním slávy osobnostem české kultury, „hlavně Jungmannovi, Čelakovskému a Klicperovi“, vedly k obnovení úvah o zřízení Jungmannova pomníku v Praze (POKORNÝ 2013, s. 18).

³⁴ „Bei den Čechen aber haben die ersten Männer der Nation, wie Šafařík, Machacek, Kollar, Jungmann, Swoboda und Purkyně seine [Schillers] Dichtungen übersetzt und die böhmischen Poesien aus dem Anfang dieses Jahrhunderts von Puchmayer, Stepnicka, Jungmann und A. Marek tragen, abgesehen von der patriotischen Richtung derselben, in Form und Inhalt den Character der Schiller'schen Muse“ (ANONYM 1859b).

literatury, ale jeho dílo rovněž „saturuje hlad německých lingvistů, pro něj je jedním z nejdůležitějších a nejspolehlivějších klíčů ke světu slovanských jazyků“. V určité mezpozici se v této konstrukci ocitnul i samotný slovník: na jedné straně měl úzce souviset s metodologickými podněty německé filologie, na straně druhé však chronologicky předcházet zahájení prací na *Německém slovníku* (Deutsches Wörterbuch), sestavovaném právě Grimmy.³⁵

Tagesbote aus Böhmen však Jungmannovo místo viděl někde jinde. V průběhu šedesátých let se v tomto periodiku, jež mělo před příklonem k ústavověrné straně blízko k velkoněmecké ideji,³⁶ opakovaně vracela myšlenka, že čelní představitelé českého národního hnutí a politiky s německými jmény – tedy včetně Jungmanna³⁷ – jsou ve skutečnosti odrodilí Němci, kteří se zřekli svého opravdového národa. Tato konstrukce se poprvé objevila roku 1861,³⁸ její opakované návraty pak kopírují aktuální česko-německé politické spory.³⁹ Záminka ke konfrontačnímu článku však mohla být i na první pohled nevinná. Roku 1865 tak byli čeští veřejně činní představitelé, „jejichž kořeny pevně vězí v německé půdě, ačkoliv nosí jiné barvy“, přirovnáni k nejobdivovanějšímu exponátu právě probíhající zahradnické výstavy, zelené růži, která také zastírá „barvu své krve a svého kmene“.⁴⁰

Nabízela by se jistě myšlenka, že by Jungmann mohl být na stránkách tohoto periodika označen za jednoho z padělatelů *Rukopisů královédvorského a zelenohorského*, zvláště když *Tagesbote aus Böhmen* poskytl prostor k otištění série článků *Handschriftliche Lügen und Paläographische Wahrheiten*, které se tímto tématem zabývaly.⁴¹ V předposledním z pěti pokračování bylo skutečně parafrázováno přesvědčení Josefa Dobrovského, že *Libušein soud*, tedy *Rukopis zelenohorský*, byl výsledkem spolupráce Josefa Jungmanna, Václava Hanky a Josefa Lindy. Toto tvrzení však bylo ihned mírně odmítnutím „tak kategorického zacházení s určitými jmény“, jak učinil Dobrovský. Útočný osten textu cílil

na žijícího Hanku, naopak o Jungmannově možném podílu na fálzu se další debata nevedla.⁴² Tato pasáž ovšem nesporně byla chápána jako značně brizantní. V následném soudním přeličení proti Davidu Kuhovi coby odpovědnému redaktorovi *Tagesbote aus Böhmen*, jež proběhlo v srpnu roku 1859, ji citoval (a z pozice svého mandanta Václava Hanky vysvětloval) advokát Jan Frič a jeho řeč citovala *Bohemia*.⁴³ Nic to však neměnilo na faktu, že vzdor občasným výtkám vůči politickým aspektům Jungmannovy činnosti byl napříč německojazyčnými periodiky respektován jako erudovaný odborník-filolog.

„Otec národa“, nebo zneužitý intelektuál? (1873–1878)

Poslední tematický okruh, jenž se na analyzovaném materiálu ukazuje být velmi produktivní, představují politicky motivované instrumentalizace a aktualizace Jungmannova odkazu. Jak ukázal rozbor nekrologů, zvláště v pojmenování pojetí národa v uvažování zesnulého filologa silně závislých na orientaci listu, jednalo se o proces započatý bezprostředně po Jungmannově smrti. Kam tedy dospěl v sedmdesátých letech, v době stavby pražského pomníku?

Úvaha v deníku *Politik* u příležitosti položení základního kamene monumentu replikovala oficiální stanovisko staročeské strany, dokonce v ní lze rozpoznat několik obrátů z proslovů Františka Ladislava Riegra při jungmannovských oslavách – až mesianistickou stylizaci Jungmanna, přicházejícího z „českého betléma“ v Hudlicích, jenž na sebe bere úkol, který jinde po světě s obtížemi řeší celé akademie, tedy práci na slovníku.⁴⁴ Zajímavá je však hlavně pro významový posun oproti nekrologům z roku 1847, které Jungmanna nahlížely prizmatem kulturního, zvláště literárního života. Z perspektivy roku 1873 však „jazyk, literatura, národnost a politika v moderním kulturním životě“ takřka splývaly. A tak na Jungmanna nelze nahlížet pouze jako na zakladatele

³⁵ „Jungmann arbeitete an seinem böhmisch-deutschen Lexikon volle dreißig Jahre. Wäre er nicht so tief in den Geist sowohl der deutschen, wie der böhmischen Sprache eingedrungen gewesen, so würde es ihm nie möglich gewesen sein, in diesem Werke dem deutschen linguistischen Forschungsdrang einen der wichtigsten und zuverlässigsten Schlüssel zur slavischen Sprachwelt zu verschaffen. Anderseits steht es fest, daß er durch diese Riesenarbeit [...] der eigentliche Begründer der neueren čecho-slavischen Literatur wurde“ (ANONYM 1878a, s. 2). Práce na *Německém slovníku* byly zahájeny roku 1838, ke spolupráci další filology Grimmové začali vyzývat předchozího roku (HASS-ZUMKEHR 1995, s. 200).

³⁶ PETRBOK 2011, s. 95–101.

³⁷ Opakovaně byli vedle něj uváděni Karel Slavoj Amerling, František August Brauner a František Ladislav Rieger.

³⁸ ANONYM 1861a; ANONYM 1861b.

³⁹ V roce 1861 byly články motivovány polemikou s periodiky *Národní listy* a *Čas* o problematice vyučovacího jazyka na školách. Vedle podrobněji komentovaného článku z roku 1865 byla tato myšlenka zopakována ještě o rok později ve vzrušené době prusko-rakouské a italsko-rakouské války (ANONYM 1866).

⁴⁰ „Die zahlreichsten und am längsten weilenden Gruppen umgaben immer die Heldin des Tages, die grüne Rose; dieses fremdartige Kind eines kühnen Bruchs mit allen ‚Ideen‘ im Rosenstaate. Wir hätten Palacky gern vor der Rose gesehen. Mußte er den Neuling in der Blumenwelt, der so sehr die Farbe seines Stammes und Blutes verläugnet hat, nicht mit noch weit Recht als ‚Abtrünnigen‘ brandmarken, als er es neulich mit dem ‚Slaven‘ Kossuth von rein ‚philologischen Rechtswegen‘ gethan hat? Und doch würde der Historiker schwerlich gerne an die Namen Amerling, Jungmann, Rieger, Brauner und so viele Andere das Prädicat ‚Abtrünnig‘ knüpfen hören, obschon ihre Wurzel doch tief in deutscher Erde zu suchen ist, sie selbst aber andere Farben tragen“ (ANONYM 1865).

⁴¹ FRÁNEK 2014; HLAVÁČKA 2017; FUTTERA 2019.

⁴² „Unmittelbar darauf, als das altböhmisches Fragment zum Vorschein gekommen, erklärte es Dobrowsky für das unterschobene Machwerk zweier oder dreier lebender Gelehrten: Hanka, Jungmann und Linda, wodurch er freilich eine sehr hitzig geführte literarische Fehde hervorrief. Ohne mit bestimmten Namen so kategorisch umzugehen, als Dobrowsky, betonten wir es doch mit energischem Akzent, daß Dobrowsky's Beurtheilung des Libussa-Gerichtes trotz aller Fehde durch Niemandem [...] zu einem Akte gelehrter Kabinetstjustiz gestempelt werden konnte“ (ZEIDLER, 22. 10. 1858).

⁴³ ANONYM 1859a, s. 419.

⁴⁴ Riegrův proslov komentují HOJDA – POKORNÝ 1996, s. 61–64; srov. RIEGER 1923, s. 178–188.

moderní české literatury, nýbrž jako na „*podněcovatele rozkvětu národního života a národně-politických snah*“.⁴⁵

Do velmi podobné konstrukce, „jen“ s opačným hodnotovým znaménkem, byl Jungmann zapracován ve fejetonu v *Brünner Zeitung*, který reagoval na úmrtí Františka Palackého a spory mezi staročechy a mladočechy. Vůči Palackému a obecně české politice, již údajně měly scházet velké osobnosti, byl text velmi kritický. Ústil pak v odmítnutí přízviska „otec národa“, jež by si prý spíše než Palacký zasloužil právě Jungmann. Protože zde však Jungmann vystupoval právě v úloze rádce Palackého, znamená to, že právě od něj je nutno odvozovat směřování českého národního a politického života, které je hodnoceno jako defektní.⁴⁶

Budiž však řečeno, že v kontextu politicky motivovaných nacionálně vyhrocených polemik bylo takovéto hledání jejich příčin u Jungmanna neobvyklé, jejich běžným terčem býval právě autor „*psaní do Frankfurtu*“ Palacký, jehož hlavně chtěl David Kuh v roce 1865 vidět stát před zelenou růží.⁴⁷ Mnohem častěji je možné narazit na obraz Jungmanna jako idealisticky uvažujícího „*ctihodného*“ vědce, jenž „*ve své pracovně žije jen svými knihami*“, jehož myšlenky však zneužívají „*politictí agitátoři moderního věku*“. Sám přitom „*vždy stál stranou politiky a národní hnutí v dnešním smyslu nikdy nepoznal*“.⁴⁸ Onen „*dnešní smysl*“, na nějž narážel článek v *Tagesbote aus Böhmen*, se v tomto případě vztahoval k roku 1878, odhalení Jungmannova pomníku a rozhodnutí rektora Karlo-Ferdinandovy univerzity nepropůjčit pro přednášku o filologově osobnosti aulu magnu z obav z nacionálně motivovaných demonstrací.⁴⁹

Rovněž liberální *Prager Tagblatt* při téže příležitosti upozorňoval na zneužívání Jungmannových idealistických myšlenek soudobou politickou reprezentací. Zatímco *Tagesbote aus Böhmen* jej představil jako „*bezelstného*“, ale též „*naivního*“ vědce (oběma způsoby lze přeložit použité

adjektivum „*harmlos*“),⁵⁰ *Prager Tagblatt* mu připisoval větší rozhodnost. Pisatel inkriminovaného článku tak litoval, že se Jungmann, „*muž nejsvobodnějších a nejpokrokovějších názorů a myšlenek*“, nedožil revolučního roku 1848 (kde německá liberální politika vesměs spatřovala zárodek neshod s českými politiky a z jejího pohledu vadného vývoje českého politického života), kdy by mohl využít své autority u obou zemských etnik a vyslovit se veřejně pro myšlenku, že „*blaho národů tkví pouze v čisté touze po setřesení okovů předsudků, naschvůli a servility*“.⁵¹

Nutno říci, že rozhodný liberál Jungmann, jak ho zkonstruoval *Prager Tagblatt*, sice nebyl naivní jako produkt *Tagesbote*, byl však výsledkem poněkud naivní úvahy, jež tohoto ideálního Jungmanna formovala přesně podle programu zastávaného redakcí listu. Nebylo to však nic nového, zdaleka nejen na stránkách německojazyčných periodik defillovalo ihned od filologova skonu značné množství leckdy velmi protichůdných Jungmannů, hlásajících různorodé programy a ideje. Když tak Karel Havlíček v *České včele* v listopadu 1847 navrhoval na Jungmannovu památku v Hudlicích „*navézti dle staroslovanského obyčeje velikou mohyly*“, která by rovnou posloužila jako připomínka výročí založení pražské univerzity,⁵² v *Ost und West* se zmohl pouze na poznámku o „*exaltovaném výkřiku*“.⁵³

Závěrem

V konstruování obrazu Josefa Jungmanna v německojazyčném tisku z českých zemí v letech 1847–1878 bylo možné sledovat obecnější vývojové tendence, charakterizující žurnalistiku (a v obecné rovině společnost a její mentalitu) v českých zemích ve druhé polovině 19. století:

1) posun od paralelních identit definovaných především prostorově na základě pojmu „*vlast*“ k jednoznačné

⁴⁵ „*Sprache, Literatur, Nationalität und Politik hängen im modernen Kulturleben der Völker auf's Innigste zusammen. Man kann daher dreist behaupten, daß Jungmann, indem er sein Riesenwerk, das große böhmische Lexikon, wie es sonst nur Akademien herzustellen vermögen, durch eine mehr als dreißigjährige unausgesetzte Arbeit schuf und indem er sein Volk mit der Geschichte seiner bereits vergessenen Literatur sowie mit dem böhmischen Musterbuch der redenden Künste und einigen musterhaften Uebersetzungen fremder Klassiker beschenkte, nicht nur die Grundlage zur neuen böhmischen Literatur, sondern überhaupt zur neuen Blüthe nationalen Lebens und national-politischen Aufstrebens gelegt hat. In der heutigen Jungmannfeier feiert die böhmische Nation daher ihre eigene geistige Wiedergeburt, wie denn die Hütte, in der Josef Jungmann geboren wurde, nicht mit Unrecht das Bethlehem Böhmens und seines Volkes genannt worden ist*“ (ANONYM 1873, s. [1]).

⁴⁶ „*In der nationalen Ekstase nannte man Palacky lange vor dessen Ableben ‚den Vater der Nation‘. Es liegt mir ein čechisches Blatt vor, welches gegen diese Bezeichnung entschieden protestiert und behauptet, daß, wenn je dieser Beiname Jemandem zukommen solle, das Anrecht auf diesen Ehrentitel niemandem Andern gebühre, als Joseph Jungmann, dem großen Lexikographen, dem stillen Genius, dem Rathgeber Schafarik's, Kollar's und Palacky's vor 50 Jahren*“ (ANONYM 1876).

⁴⁷ ANONYM 1865. K česko-německým aspektům Palackého života a díla srov. KOŘALKA 2018a.

⁴⁸ „*Wenn der academische Senat der Prager Universität bei der Beurtheilung der Frage, ob für einen Vortrag über Jungmann die Aula zu öffnen sei, das ‚nationale‘ Moment betonte, so hatte er dabei sicher ebensowenig im Sinn, den harmlosen, würdigen Gelehrten, der in der Studirstube nur seinen Büchern lebte, mit gewissen politischen Agitatoren der modernen Aera in eine Linie zu stellen, wie er einen Zweifel in die guten Absichten des Festcomité's zu setzten beabsichtigte. [...] Man sagt wohl, daß die Feier zu Ehren eines Mannes, der der Politik immer fern gestanden und die nationale Bewegung im heutigen Sinne des Wortes nie gekannt, ein jedes Moment ausschließe, an das sich nationale Parteidemonstrationen anknüpfen ließen*“ (ANONYM 1878b, s. [1]).

⁴⁹ NEKULA 2017, s. 264.

⁵⁰ ANONYM 1878b, s. [1].

⁵¹ „*Joseph Jungmann lebte und wirkte in einer Zeit politischen Schlummers, um so interessanter ist es daher, daß in seinen lange erst nach seinem Tode herausgegebenen Tagebuchblättern ‚Zápisky‘ sich Aeußerungen von ihm über Religion, Politik und Literatur finden, die ihn als einen Mann von freierster, fortschrittlichster Auffassung und Gesinnung darstellen. Er erblickte in diesen Offenbarungen seines innersten Fühlens und Denkens das Heil der Völker nur im reinen Streben nach Abschüttelung der Ketten des Vorurtheils, der geflissentlichen Unnatur und des Knechtsinns. Leider starb er gerade am Vorabend einer neuen Zeit, so daß es ihm nicht vergönnt war, seine Ueberzeugung auch öffentlich kund zu geben und mit seiner von beiden Nationalitäten des Landes hochgeschätzten Autorität der Freiheit eine Gasse zu machen*“ (ANONYM 1878a, s. 2–3).

⁵² ANONYM 1847a.

⁵³ „*Wie gesagt, nur einer exaltirten Stimmung kann man es entschuldigend zu Gute halten, wenn geschrieben wurde: ‚Das Jahr 1848, das für uns so denkwürdig und an Hoffnung reich ist, würde sich herrlich eignen zur Feier der Einweihung einer Mohyle, und wir würden dadurch am besten auf altčechische Weise das Gedächtniß der Gründung unserer Universität begehnen‘*“ (ANONYM 1847b).

dominanci etnolingválního pojetí národa, jehož prizmatem byl Jungmann hodnocen (přičemž již v roce 1847 byla tato identita v textech jednotlivých nekrologů zřetelně definována a autoři na jejím základě zaujímalí svoji perspektivu);

- 2) postupné dotvoření autonomního českého a německého literárního i mocenského pole,⁵⁴ jež vedlo k vydělení českých a německých redakcí,⁵⁵ mezi nimiž ještě v roce 1847 byly možné personální přechody;⁵⁶
- 3) posun od chápání literatury a kultury jako centrální identitotvorné hodnoty (případně substituce politiky) k pojetí literatury jako doplňku politiky, jež je realizováno ve velkých jungmannovských vzpomínkových slavnostech a zrcadlí se rovněž v novinových referátech.⁵⁷

Není jistě překvapivé konstatování, že Jungmannův obraz byl ihned po filologové úmrtí transformován dle zaměření jednotlivých listů. Připomeňme zdůraznění jeho zásluh o (českou) vlast a potenciál při překonávání česko-německých národnostních rozporů ve vzpomínkových textech v *Ost und West*,⁵⁸ o tři desetiletí později s notnou dávkou nostalgie po jakémisi „zlatém věku“ nenacionálního liberalismu opakovaný v *Prager Tagblattu*.⁵⁹ V sedmdesátých letech, v době konfliktní koexistence dvou jasně vyprofilovaných národních společenstev, pak mohla tatáž role zakladatelské postavy moderního českého národního hnutí vést na stránkách *Politik*⁶⁰ a *Brünner Zeitung*⁶¹ k naprosto protikladnému hodnocení této osobnosti. Z rešeršovaných periodik nejvýrazněji konfrontační postoj zaujímal – rovněž nepřekvapivě – *Tagesbote aus Böhmen*. Opatrné výroky o možné Jungmannově roli při falšování *Rukopisů královédvorského a zelenohorského* v jinak vyhraněném sporu⁶² však dokládají, že Jungmann nebyl nikdy ani z vyhraněných pozic (vše) německého nacionálního tisku vnímán jako (politický) oponent, ale spíše jako vědec, odborník ve svém oboru, jehož odkaz zneužili čeští politici v čele s Františkem Palackým a Františkem Ladislavem Riegrem. Právě na ně také v první řadě mířily útoky jak *Tagesbote aus Böhmen*,⁶³ tak *Brünner Zeitung*,⁶⁴ v nichž Jungmann hrál spíše podružnou úlohu.⁶⁵

Vinou razantní politické instrumentalizace Jungmannova odkazu, jež vrcholila v době stavby jeho pomníku, se z mediálního prostoru vytrácely úvahy zhodnocující jeho dílo, jež se omezily na všeobecné uznání bez ambice na hlubší analýzu. V tomto ohledu tak vystupuje do popředí Grohmannova přednáška z roku 1859,⁶⁶ nastolující dvě velmi brizantní otázky: byla Jungmannova tvůrčí píle, na níž se shodovala snad všechna jeho žurnalistická hodnocení, dokladem tvůrčí geniality, anebo mechanického diletantství? Je novočeská kultura ztělesněná Jungmannem a jeho generačními spoluputníky odvozená od německých podnětů? K první otázce se roku 1878 z odlišných pozic vrátily *Politik*⁶⁷ a *Prager Tagblatt*,⁶⁸ zdůrazňující v prvním případě Jungmannovu genialitu, v druhém případě prostředkovatelskou roli mezi slovanským a německým vědeckým světem. Druhá otázka zůstala otevřená.⁶⁹

Seznam použité literatury:

- ANONYM 1847a:** Josef Jungmann. *Česká včela* 14, 1847, č. 92, 16. 11., s. 365.
- ANONYM 1847b:** Nekrolog. *Bohemia* 20, 1847, č. 183, 16. 11., s. [4].
- ANONYM 1847c:** Am Grabe Joseph Jungmanns. *Ost und West* 11, 1847, č. 138, 18. 11., s. 552.
- ANONYM 1847d:** Jos. J. Jungmann. *Prager Zeitung* 23, 1847, č. 181, 18. 11., s. 1359–1360; č. 184, 23. 11., s. 1413; č. 185, 25. 11., s. 1427 [podepsáno W. P. K.].
- ANONYM 1847e:** Die Leichenfeier J. Jungmann's. *Prager Zeitung* 23, 1847, č. 182, 19. 11., s. 1375–1376.
- ANONYM 1847f:** Lokalzeitung. *Bohemia* 20, 1847, č. 185, 19. 11., s. [4].
- ANONYM 1847g:** Jungmann's Leichenbegängniß. *Moravia* 10, 1847, č. 140, 23. 11., s. 558–559.
- ANONYM 1847h:** In Sachen des Jungmann-Denkmal. *Ost und West* 11, 1847, č. 155, 28. 12., s. 619.
- ANONYM 1859a:** Gerichtsverhandlungen. *Bohemia* 32, 1859, č. 201, 26. 8., s. 419–420.

⁵⁴HRDINA 2021, s. 18–19.

⁵⁵Výjimkou zůstával specifický případ staročeské německojazyčné *Politik*, v níž referát o odhalení Jungmannova pomníku napsal dramatik a novinář českého, staročesky orientovaného tisku František Věnceslav Jeřábek. K česko-německým interkulturním přechodům na příkladu praxe kulturní rubriky *Politik* srov. FUTTERA 2022, s. 68–74.

⁵⁶Autor obsáhlého Jungmannova nekrologu v *Prager Zeitung* se tak ztotožňoval s českou národní identitou. ANONYM 1847d.

⁵⁷S ohledem na výsostně politický charakter těchto komemoračních aktů i na okolnost, že reportáže z nich vycházely v politickém tisku, se do analyzovaných textů nepropsalo napětí mezi konceptem umělecké autonomie a umělecké heteronomie, jež charakterizovalo diskuse o roli umění a kultury druhé poloviny 19. století (HRDINA 2021, s. 14–22).

⁵⁸NEKOLA 1847, s. 606; ANONYM 1847c.

⁵⁹ANONYM 1878a, s. 2–3.

⁶⁰ANONYM 1873, s. [1].

⁶¹ANONYM 1876.

⁶²ZEIDLER, 22. 10. 1858.

⁶³ANONYM 1865.

⁶⁴ANONYM 1876.

⁶⁵Jak ukázal Marek Nekula na příkladu absence zpráv o slavnostním odhalení Jungmannova pomníku v *Reichenberger Zeitung*, symptomatické může být též odstraňování „cizí“ (nacionálně české) tematiky z mediálního prostoru (NEKULA 2017, s. 351–352).

⁶⁶ANONYM 1859b.

⁶⁷JEŘÁBEK 1878, s. [2].

⁶⁸ANONYM 1878a, s. 2.

⁶⁹Vladimír Macura vztah české a německé kultury v pojetí Jungmannovy generace charakterizoval napětím mezi paralelností (tedy napodobitelským přejímáním) a naopak negací, záměrným odlišováním se od německé kultury. Ovšem i tato „negativní vazba“ není znakem emancipace, ale naopak propojení obou kultur (MACURA 2015, s. 44–45).

- ANONYM 1859b:** Das große Festconcert Freitag Mittags. *Tagesbote aus Böhmen* 8, 1859, č. 315, 12. 11., s. [3].
- ANONYM 1859c:** Kleine Chronik. *Presse* 12, 1859, č. 302, 22. 11., večerní vydání, s. 1–2.
- ANONYM 1859–1860:** Slyšte! slyšte!! *Humoristické listy* 2, 1859–1860, č. 10, 3. 12. 1859, s. 80.
- ANONYM 1861a:** Böhmen. *Tagesbote aus Böhmen* 10, 1861, č. 256, 16. 9., s. [3].
- ANONYM 1861b:** Im Jahre 1861. *Tagesbote aus Böhmen* 10, 1861, č. 299, 29. 10., s. [3].
- ANONYM 1865:** Prager Wochenrevue. *Tagesbote aus Böhmen* 14, 1865, č. 114, 25. 4., s. [1].
- ANONYM 1866:** Zum Deutschthum in Oesterreich. *Tagesbote aus Böhmen* 15, 1866, č. 239, 29. 8., s. [3].
- ANONYM 1873:** Dem stillen Genius. *Politik* 12, 1873, č. 121, 13. 7., s. [1]–[2].
- ANONYM 1876:** Der politische Streit in Böhmen. *Brünner Zeitung* 29, 1876, č. 136, 16. 6., s. 543.
- ANONYM 1878a:** Joseph Jungmann. *Prager Tagblatt* 2, 1878, č. 134, 15. 5., s. 1–3.
- ANONYM 1878b:** Prager Wochenrevue. *Tagesbote aus Böhmen* 27, 1878, č. 133, 15. 5., s. [1]–[2].
- FLEMING 2008:** FLEMING, Paul. *Exemplarity and Mediocrity. The Art of the Average from Bourgeois Tragedy to Realism*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2008.
- FRÁNEK 2014:** FRÁNEK, Michal. Ve stínu česko-německého antagonismu (Rukopisy královédvorský a zelenohorský v letech 1853–1866). In: DOBIÁŠ, Dalibor (ed.). *Rukopis královédvorský a zelenohorský a česká věda. 1817–1885*. Praha: Academia, 2014, s. 151–201.
- FUTTERA 2019:** FUTTERA, Ladislav. „Hledal v rukopisu tajné caubršpruchy, aby lépe mohl citit duchy“. RKZ mezi Čechy a českými Němci. *Dějiny a současnost* 41, 2019, č. 10, s. 14–17.
- FUTTERA 2022:** FUTTERA, Ladislav. Deník *Politik* jako prostor české umělecké kritiky. *Slovo a smysl* 19, 2022, č. 40, s. 65–85.
- GOETHE 1833:** GOETHE, Johann Wolfgang von. Über den sogenannten Dilettantismus oder die praktische Liebhaberey in den Künsten. In: GOETHE, Johann Wolfgang von. *Vollständige Ausgabe letzter Hand* 44. Stuttgart – Tübingen: J. G. Cotta, 1833, s. 255–285.
- HASS-ZUMKEHR 1995:** HASS-ZUMKEHR, Ulrike. Daniel Sanders und die Historiographie der Germanistik. In: GARDT, Andreas – MATTHEIER, Klaus J. – REICHMANN, Oskar (edd.). *Sprachgeschichte des Neuhochochdeutschen. Gegenstände, Methoden, Theorien*. Tübingen: Niemeyer, 1995, s. 199–226.
- HLAVAČKA 2014:** HLAVAČKA, Milan (ed.). *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době* II. Praha: Historický ústav AV ČR, v. v. i., 2014.
- HLAVAČKA 2017:** HLAVAČKA, Milan. Hankův proces. In: VIKTORA, Viktor (ed.). *Václav Hanka a obrozené nadšení*. Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje – Radnice: Spolek divadelních ochotníků, 2017, s. 11–19.
- HÖHNE – KÖPPOVÁ 2022:** HÖHNE, Steffen – KÖPPOVÁ, Barbara. Novinářství. In: BECHER, Peter – HÖHNE, Steffen – KRAPPMANN, Jörg – WEINBERG, Manfred (edd.), *Kompedium německé literatury českých zemí*. Praha: Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. – Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2022, s. 160–172.
- HÖHNE 2000:** HÖHNE, Steffen. Der Bohemismus-Diskurs zwischen 1800 und 1848/49. *Brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien-Slowakei. Neue Folge* 8. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 17–45.
- HOJDA – POKORNÝ 1996:** HOJDA, Zdeněk – POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomínky*. Praha – Litomyšl: Paseka, 1996.
- HRDINA 2021:** HRDINA, Martin. Autonomizace české literatury. Historické vymezení události a zkoumání jejího průběhu na příkladu kritiky. *Česká literatura* 69, 2021, č. 1, s. 5–32.
- HROCH 2011:** HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dilem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011.
- JERÁBEK 1878:** JERÁBEK, František Věnceslav. Josef Jungmann. *Politik* 17, 1878, č. 132, 15. 5., s. [1]–[2] [podepsáno Fr. V. J.].
- KOŘALKA 1996:** KOŘALKA, Jiří. Pět tendencí moderního národního vývoje v Čechách. In: KOŘALKA, Jiří. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914*. Praha: Argo, 1996, s. 16–82.
- KOŘALKA 2018a:** KOŘALKA, Jiří. Palacký und Deutschland. In: KOŘALKA, Jiří. *Tschechen und Deutschland im langen 19. Jahrhundert. Studien zum gegenseitigen Verhältnis 1800–1918*. Dresden: Thelem, 2018, s. 149–186.
- KOŘALKA 2018b:** KOŘALKA, Jiří. Welche Nationsvorstellungen gab es 1848 in Mitteleuropa? In: KOŘALKA, Jiří. *Tschechen und Deutschland im langen 19. Jahrhundert. Studien zum gegenseitigen Verhältnis 1800–1918*. Dresden: Thelem, 2018, s. 213–232.
- LANGER 1859:** LANGER, Anton. Zweiter Brief. *Hans Jörgel von Gumpoldskirschen* 28, 1859, č. 48, 28. 11., s. 13–21 [podepsáno Hans Jörgel].
- MACURA 2015:** MACURA, Vladimír. Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ. In: MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu a české sny*. Praha: Academia, 2015, s. 5–242.
- MARINELLI-KÖNIG 2013:** MARINELLI-KÖNIG, Gertraud. *Die böhmischen Länder in den Wiener Zeitschriften und Almanachen des Vormärz (1805–1848)* II. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2013.
- NEKOLA 1847:** NEKOLA, Anton. In Sachen des Jungmannendenkmals. *Ost und West* 11, 1847, č. 152, 21. 12, s. 606–607.
- NEKULA 2017:** NEKULA, Marek. *Smrt a zmrtychvstání národa. Sen o Slavíně v české literatuře a kultuře*. Praha: Karolinum, 2017.
- NEUMÜLLER 1986:** NEUMÜLLER, Michael. Der Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Ein Deutschliberaler Verein. In: SEIBT, Ferdinand (ed.). *Vereinswesen und Geschichtspflege in den böhmischen Ländern*. München: Oldenbourg, 1986, s. 179–208.
- PEŘINA 2006:** PEŘINA, Josef. Časopis Ost und West na křižovatce česko-německého soužití. *Literární archiv. Sborník památníku národního písemnictví* 38, Praha: Památník národního písemnictví, 2006, s. 207–217.

PETRBOK 2011: PETRBOK, Václav. David Kuh and Jan Neruda. *Judaica Bohemiae* 46, 2011, č. 2, s. 95–126.

PLUMPE 2011: PLUMPE, Matthias. Dilettant/Genie. Zur Entstehung einer ästhetischen Unterscheidung. *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* 41, 2011, č. 4, s. 150–175.

POKORNÝ 2013: POKORNÝ, Jiří. Pomníky a politika. In: KUTHANOVÁ, Kateřina – SVATOŠOVÁ, Hana (edd.). *Metamorfózy politiky. Pražské pomníky 19. století*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2013, s. 14–28.

PRZEDAK 1904: PRZEDAK, Alador Guido. *Geschichte des deutschen Zeitschriftenwesens in Böhmen*. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1904.

RAK 2001: RAK, Jiří. Pohřeb jako národní manifestace. In: LORENZOVÁ, Helena – PETRASOVÁ, Taťána (edd.). *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*. Praha: KLP, 2001, s. 56–64.

RIEGER 1923: RIEGER, František Ladislav. *Řeči dra. Frant. Lad. Riegra* I. Brno: St. Kočí, 1923.

SAK 2007: SAK, Robert. *Josef Jungmann. Život obrozence*. Praha: Vyšehrad, 2007.

ŠIMŮNKOVÁ 2016: ŠIMŮNKOVÁ, Alena. Pražské oslavy Schillerova výročí 1859: barometr loajalit? In: PETRBOK, Václav – PETRASOVÁ, Taťána – MACHALÍKOVÁ, Pavla (edd.). *Neviditelná loajalita? Rakušané, Němci, Češi v české kultuře 19. století*. Praha: Academia, 2016, s. 253–260.

ŠTAIF 2020: ŠTAIF, Jiří. *Modernizace na pokračování. Společnost v českých zemích (1770–1918)*. Praha: Argo, 2020.

VELEK 2016: VELEK, Luboš. Německý tisk české Národní strany. K prehistorii Skrejšovského deníku Politik. In: KOPIČKA, Petr (ed.). *Fontes ipsi sitiunt. Sborník prací k sedmdesátinám archiváře a historika Eduarda Mikuška*. Litoměřice: Státní okresní archiv v Litoměřicích – Praha: Scriptorium, 2016, s. 197–212.

VESELÁ 2020: VESELÁ, Gabriela. *Česko-německá literární křížovka*. Praha: Karolinum, 2020.

ZEIDLER 1858: ZEIDLER, Anton. Handschriftliche Lügen und paläographische Wahrheiten. *Tagesbote aus Böhmen* 7, 1858, č. 276, 6. 10., s. [1]–[2]; č. 285, 15. 10., s. [1]; č. 289, 19. 10., s. [2]; č. 292, 22. 10., s. [1]; č. 299, 29. 10., s. [1]–[2] [publikováno anonymně].

ZELINKA 1882: ZELINKA, František Václav. *Beroun královské město. Nástin místo- a dějepisný*. Praha: František Václav Zelinka, 1882.

Ladislav Futtera

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Katedra českého jazyka a literatury
Studentská 2, 461 17, Liberec 1